Original Article Open Access

Child Rights Journal

2022; 4(14): 75-92

Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

International ThinkTank of Human Dignity | The Iranian Association of Medical Law | The Iranian Association of Child Rights

Investigating the Effect of Bystander Intervention on Types of Bullying (a Case Study of 7th Grade Boys Schools in the 7th District of Mashhad)

Elnaz Danayirad[1*], Ali Adabi[2]

1. Department of Criminal Law and Criminology, Ferdowsi University, Mashhad, Iran.
2. Department of Criminal Law and Criminology, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Bystander intervention means direct or indirect personal intervention that is present but not involved in the crime scene. One of the problems in schools is bullying or bullying. The most important question in this study is to what extent the bullying students intervene in bullying and what factors will influence the rate of intervention.

Method: A total of 256 students in the 7th district of Mashhad were selected by stratified random sampling method and 35 researcher-made questionnaires were used to assess the impact of supervisor intervention on bullying.

Results: Findings of the study showed that only 18.6% of the students observing physical bullying had moderate or high intervention, and the majority of 81.4 did not or did not intervene. In social bullying, more than 84 percent of students did not or did not have intervention, and only about 16 percent of students had high or moderate intervention. Things are a little better at verbal bullying, but here they make up more than 66 percent of the population who did not or did not intervene, and only one-third of the population had high or moderate intervention. Also, psychological factors encouraged moral justifications (80.1), self-satisfaction (80.1), drawing bystander to the victim (79.7), civic duty (78.1) and group membership (75.4) and among the Factors preventing, position ambiguity (96.5), apathy (95.7), diffusion of responsibility (94.9) and the apprehension of community evaluation (93.8).

Conclusion: The results showed that most of the students prefer to have less intervention in bullying, which can be searched for preventing factors of intervention.

Keywords: Social Bullying; Verbal Bullying; Physical Bulling; Bystander Intervention

Corresponding Author: Elnaz Danayirad **Email:** elnazdanayirad@gmail.com

Received: July 2, 2022; **Accepted:** August 24, 2022

Please cite this article as:

Danayirad E, Adabi A. Investigating the Effect of Bystander Intervention on Types of Bullying (a Case Study of 7th Grade Boys Schools in the 7th District of Mashhad). Child Rights Journal. 2022; 4(14): 75-92.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

This Open Access Article Distributed under the Terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 (CC BY-NC 4.0)

مقاله پژوهشی
دسترسی آزاد

فصلنامه حقوق کودک
دوره چهارم، شماره چهاردهم، تابستان ۱۴۰۱، صفحات ۹۲-۷۵
Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

انجمن علمی حقوق کودک ایران
انجمن علمی حقوق پزشکی ایران
اندیشکده بین المللی کرامت انسانی

تأثیر مداخله ناظران بر انواع زورگویی

(بررسی موردی پایه هفتم مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد)

الناز دانائی راد[۱]*، علی ادبی[۲]

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.
۲. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: مداخله ناظران به معنی مداخله مستقیم یا غیر مستقیم شخصی است که در صحنه جرم حضور دارد، اما در آن دخیل نیست. یکی از مشکلات موجود در مدارس زورگویی یا قلدری است. مهم‌ترین سؤال این پژوهش آن است که چند درصد از افرادی که زورگویی‌ها را مشاهده کردند، در آن مداخله‌ای نداشتند و چه عواملی بر میزان مداخله یا عدم مداخله آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

روش: تعداد ۲۵۶ نفر از دانش‌آموزان ناحیه ۷ مشهد به روش تصادفی انتخاب و برای سنجش تأثیر مداخله ناظران بر زورگویی از پرسشنامه ۳۵ گویه‌ای محقق‌ساخته استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که تنها ۱۸/۶ درصد دانش‌آموزان مشاهده‌کننده زورگویی جسمانی مداخله متوسط یا زیاد داشته‌اند و اکثریت ۸۱/۴ یا مداخله نکردند یا کم مداخله کرده‌اند. در زورگیری اجتماعی نیز بیش از ۸۴ درصد افراد مداخله نکرده یا مداخله کم داشته‌اند و تنها حدود ۱۶ درصد دانش‌آموزان مداخله زیاد یا متوسط داشته‌اند. اوضاع در زورگویی کلامی اندکی بهتر است، ولی در اینجا هم بیش از ۶۶ درصد جامعه آماری را افرادی که مداخله نکردند یا کم مداخله کردند، تشکیل می‌دهند و تنها یک‌سوم از جامعه آماری مداخله زیاد یا متوسط داشته‌اند. همچنین عوامل روانی مشوق مداخله اصول اخلاقی (۸۰/۱)، احساس رضایت از خود (۸۰/۱)، تحریک عواطف ناظر (۷۹/۷)، وظیفه مدنی (۷۸/۱) و رابطه با فرد (۷۵/۴) بود و در بین عوامل مانع، ابهام موقعیت (۹۶/۵)، بی‌تفاوتی اجتماع (۹۵/۷)، انتشار مسئولیت (۹۴/۹) و ارزیابی اجتماع (۹۳/۸) نقش داشته‌اند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر این بود که اکثر دانش‌آموزان ترجیح می‌دهند در زورگویی‌ها مداخله کمتری داشته باشند که این مورد را می‌توان در عوامل مانع‌شونده مداخله جستجو کرد.

واژگان کلیدی: زورگویی اجتماعی؛ زورگویی کلامی؛ زورگویی جسمی؛ مداخله ناظران

نویسنده مسئول: الناز دانائی راد؛ **پست الکترونیک:** elnazdanayirad@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۱؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۱/۰۶/۰۲

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Danayirad E, Adabi A. Investigating the Effect of Bystander Intervention on Types of Bullying (a Case Study of 7th Grade Boys Schools in the 7th District of Mashhad). Child Rights Journal. 2022; 4(14): 75-92.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

مقدمه

پدیده جرم امروزه یکی از مشکلات اساسی در تمام جوامع است. وقوع جرم نه‌تنها بر کسانی که در حادثه جنایی شرکت دارند، تأثیر می‌گذارد و پیامدهای منفی، از جمله مشکلات جسمی، روانی، مشکلاتی در زمینه روابط شخصی و اجتماعی برای آن‌ها به همراه دارد، بلکه رشد و ثبات اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

برای درمان و پیشگیری از این معضل اجتماعی سیاستگذاران و فعالان اجتماعی برنامه‌ها و تدابیر مختلفی را پیش‌بینی نموده‌اند. برنامه مداخله ناظران یکی از مهم‌ترین راهبردها در زمینه پیشگیری از وقوع جرائم است که به ویژه در زمینه جرائم خشونت‌آمیزی همچون زورگویی در مدارس، سوءرفتار جنسی در محیط دانشگاه، خودکشی افراد، اذیت و آزار در محل کار و سایر جرائم خشونت‌آمیز توسط بسیاری از مؤسسات و مراکز کنترل و پیشگیری از جرم مورد پذیرش قرار گرفته است.

مداخله ناظران به معنای مداخله مستقیم و غیر مستقیم برای کمک به فرد نیازمند توسط شخصی است که در صحنه وقوع جرم حضور دارد، ولی در آن دخیل نیست (۱). در واقع راهبرد مداخله ناظران گونه‌ای از پیشگیری اجتماعی غیر رسمی است که بر شاهدان رفتارهای مجرمانه متمرکز است و تلاش می‌کند تا به آن‌ها آموزش دهد چگونه از طریق تدابیری مؤثر و ایمن در روند ارتکاب جرم ایجاد اختلال کنند، زیرا بسیاری از جرائم در حضور دیگران رخ می‌دهند و این افراد شاهد، توانایی این را دارند که در روند ارتکاب جرم اختلال ایجاد کنند یا صدمات را کاهش دهند (۲)، لذا مداخله ناظران یک راهبرد موفق در پیشگیری از جرم است که به صورت مستقیم با مداخله فرد ثالث هنگام ارتکاب جرم و یا به صورت غیر مستقیم با اطلاع مقامات مانع تحقق جرم می‌شود (۱).

راهبرد مداخله ناظران با سایر برنامه‌های پیشگیری از جرم مانند نظارت همگانی، مراقبت محلی و گشت‌های شهروندی نیز متفاوت است. برنامه‌های مذکور به صورت سازمان‌یافته و قبل از ارتکاب جرم جهت بازداشتن مجرمین بالقوه از ارتکاب جرم و حفظ انسجام اجتماعی اعمال می‌شوند، در حالی که راهبرد مداخله ناظران بدون ساماندهی قبلی در هنگام ارتکاب رفتار مجرمانه و مواجه‌شدن با خطر جهت متوقف‌کردن و کاهش صدمات ناشی از آن اعمال می‌شود.

در اسلام نیز مداخله ناظران تحت نهاد نهی از منکر به صورت حکم شرعی پذیرفته شده است. طبق این نهاد مسلمانان احساس تکلیف شرعی می‌کنند تا به مقابله با آسیب‌های اجتماعی و هنجارشکنی برخیزند و در پاسداری از هنجارهای جامعه به وظایف شرعی خود عمل کنند، زیرا از نظر دین اسلام افراد جامعه در مقابل یکدیگر مسئول هستند و وظیفه مراقبت و نظارت اجتماعی را بر عهده دارند (۳).

در حالی که غالب برنامه‌های پیشگیری از جرم بر افراد یا موقعیت‌های خاص تمرکز می‌کنند، برنامه مداخله ناظران مسئولیت را به تمام اعضای جامعه منتقل می‌کند و پیشگیری را مسئولیت همه افراد می‌داند. بدین جهت این برنامه فرصتی برای تغییر قوانین اجتماعی و انتقال مسئولیت به همه افراد است و از این جهت حائز اهمیت می‌باشد، زیرا مهم‌ترین راهبرد برای موفقیت برنامه‌های پیشگیری از جرم ایجاد احساس مسئولیت در همه افراد است تا به صورت پویا در راستای تحقق اهداف پیشگیری از جرم گام بردارند (۴). از آنجا که عوامل مختلفی مداخله ناظر در شرایط اضطراری را تحت تأثیر قرار می‌دهند، مداخله ناظران نیازمند آگاهی و مهارت است. آگاهی جامعه نقش مؤثری در کاهش آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری اجتماعی از جرم دارد و هدف این برنامه این

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

است که شاهدان بالقوه را به طور ایمن و مثبت آموزش دهد تا بتوانند در جهت جلوگیری یا مداخله در هنگام خطر اقدام کنند، زیرا ناظران اگر احساس مسئولیت کنند و بدانند چکاری باید انجام دهند بهتر عمل خواهند کرد (۵).

در این پژوهش، با توجه به اینکه زورگویی در مدارس شایع‌ترین نوع خشونت‌ها است و زورگویی در میان دانش‌آموزان پسر قرارگرفته در سنین بلوغ رواج بیشتری دارد (۱)، ناگفته پیداست که مداخله دانش‌آموزان در جهت جلوگیری یا کاهش زورگویی در مدارس، نقش مهمی در جهت کاهش آسیب‌های حاصل از آن داشته است (۷)، لذا پژوهش حاضر به بررسی تأثیر مداخله ناظران بر زورگویی در پایه هفتم مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد که در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ مشغول به تحصیل هستند، پرداخته است.

میزان مداخله یا عدم مداخله دانش‌آموزان در انواع زورگویی و عوامل مؤثر در مداخله یا عدم مداخله آن‌ها، سؤالات اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهند. در بخش اول مقاله، انواع زورگویی در مدارس به تفکیک زورگویی اجتماعی (شامل بیرون‌کردن از گروه دوستان و پخش‌کردن شایعات در مورد فرد)، زورگویی جسمی (شامل هل‌دادن، کتک‌زدن، دزدین پول و...) و زورگویی کلامی (شامل صدازدن با اسم زشت، تحقیرکردن و توهین‌کردن با لقب‌ها و کارهای زشت جنسی) تبیین شده و سپس به بررسی میزان مداخله دانش‌آموزان در هر کدام از این زورگویی‌ها پرداخته شده است (۶) و در بخش دوم، با توجه به اینکه در مداخله ناظران در پیشگیری از زورگویی در مدارس عوامل روانی و اجتماعی مختلفی، از جمله عزت نفس، حس همدلی و توانایی حل مسأله، احساسات و نگرش افراد در مورد مداخله و... تأثیرگذار است (۸)، به بررسی عوامل روانی ترغیب‌کننده و مانع‌شونده دانش‌آموزان برای مداخله مؤثر پرداخته‌ایم.

در مجموع، با توجه به اهمیت و ضرورت مذکور در فوق، مداخله افراد شاهد جهت ایجاد اختلال در روند ارتکاب جرم و پیشگیری از آن هدف اصلی پژوهش حاضر است. سؤالات اصلی و فرضیه‌های این پژوهش به ترتیب، عبارتند از:

۱ـ چند درصد از افرادی که زورگویی را مشاهده کردند، اما در آن مداخله‌ای نداشتند؟

۲ـ آیا میزان مشاهده انواع زورگویی در مدارس یکسان است؟

۳ـ آیا میزان مداخله با میزان مشاهده انواع زورگویی ارتباط دارد؟

۴ـ چه عواملی مداخله ناظران را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

۵ـ چه عواملی عدم مداخله ناظران را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

الف ـ اکثر افرادی که زورگویی را مشاهده کردند، در آن مداخله‌ای نداشتند.

ب ـ میزان مشاهده زورگویی جسمی بیش از سایر انواع زورگویی است.

ج ـ میان میزان مشاهده زورگویی و مداخله در آن رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

د ـ بیشترین عامل مؤثر در مداخله ناظران، اصول اخلاقی است.

هـ ـ بیشترین عامل مؤثر در عدم مداخله ناظران، ابهام موقعیت است.

در قلمرو پژوهشی مداخله ناظران، کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های متعددی به رشته تحریر درآمده است که این منابع را می‌توان در دو بخش تقسیم‌بندی نمود:

۱ـ منابع میدانی

ـ یانگ و همکاران (۸) به بررسی مطالعه توصیفی و مقطعی در میان ۴۱۶ دانش‌آموز ۷ و ۸ ساله کره

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

پرداخته‌اند و بیان می‌کنند که زورگویی در مدارس شایع‌ترین نوع خشونت‌هاست که مانع بزرگی بر سر راه رشد سالم کودکان و نوجوانان است و عواقب زیانبار کوتاه‌مدت و بلندمدتی بر روی افراد دارد. همچنین به بررسی عوامل اجتماعی و روانی مؤثر در مداخله بر زورگویی در مدارس، از جمله همدلی، ارتباط با معلمان، نگرانی، نگرش نسبت به زورگویی، عزت نفس و توانایی حل مسأله اجتماعی اشاره می‌کنند و تصریح می‌کنند که رفتار دانش‌آموزان بر رفتار سایر همسالان اثرات بسیاری دارد.

ـ تیلور (۹) در پایان‌نامه خود تعریف جامعی را از زورگویی ارائه می‌دهد که عبارتست از: «یک رفتار تهاجمی هدفمند و خشونت‌بار برای ایجاد آسیب یا اضطراب از لحاظ جسمی یا روانی به همسالان ضعیف و یا کسانی که از لحاظ قدرتی ضعیف تر هستند.» همچنین بیان می‌دارد که در فرآیند مداخله ناظران در مدارس همسالان نقش به سزایی را ایفا می‌کنند و در مطالعه‌ای که در آمریکا برای بررسی میزان مداخله ناظران در زورگویی در میان ۳۲۵ دانش‌آموز دختر و پسر مقطع چهارم و پنجم ابتدایی صورت گرفته است، نشان می‌دهد که ناظران یا وضعیت را غیر اضطراری تشخیص داده و مداخله نمی‌کنند و یا خود را در حادثه ایجادشده مسئول دانسته و در جهت مداخله و کمک گام برمی‌دارند و یافته‌ها از این قرار شد که مداخله ناظران در جهت کاهش آسیب‌های ناشی از زورگویی کمتر از حد مطلوب است و دختران بیشتر از پسران در جهت کاهش آسیب‌های ناشی از زورگویی گام برداشته‌اند. علاوه براین، در مداخله ناظران، وجود همبستگی عاطفی و شناختی ناظر با قربانی مؤثر می‌باشد.

ـ فلوک (۱۰) در پایان‌نامه خود بیان می‌کند که زورگویی در مدارس ایالات متحده آمریکا تبدیل به یک مشکل جدی روحی و روانی برای جوانان شده است. وی به بررسی تأثیر مداخله ناظران در میان ۲۳۹ نفر از دانش‌آموزان سه دبیرستان از دبیرستان‌های لینکلن پرداخته است. ناظران غالباً در ۵۰ درصد موارد قادر به متوقف‌کردن زورگویی هستند، اما متأسفانه یا به صورت منفعلانه اصلاً مداخله نمی‌کنند و تنها به تماشا می‌ایستند و یا به حمایت از مجرم یا مرتکب مداخله می‌کنند. در این پژوهش نویسنده به بررسی عوامل مؤثر بر مداخله فعال ناظران در ایالات متحده آمریکا پرداخته است و به ارتباط بین ناظر و شرکت‌کنندگان در زورگویی در مدارس اعم از قربانی و مرتکب، نوع زورگویی و جنسیت قربانی اشاره کرده است و به این نتیجه رسید که عواملی همچون رابطه بین افراد، نوع زورگویی، جنسیت و همدلی افراد در مداخله مؤثر ناظران نقش دارد.

ـ حسینی و همکاران (۱۱) به بیان عوامل تسهیل‌کننده و مانع‌شونده در رفتار یاری‌کننده در میان ۳۸۴ نفر از شهروندان بالای ۱۸ سال همدانی می‌پردازند و نظریه‌های شهرگرایی، نهادگرایی، غفلت جمعی و لوث مسئولیت را مطرح می‌کنند و به این نتیجه رسیدند که نهادگرایی، شهرگرایی، لوث مسئولیت، غفلت جمعی و رفتارگرایی باعث کاهش میزان نوع‌دوستی در میان افراد شده است و به این ترتیب کمتر مداخله می‌کنند. علاوه بر این، ۵۵ درصد از پاس‌دهندگان اشاره کرده بودند که در مواقع اضطراری نیازمند ورود نهادهای تخصصی هستند و بدون حضور آن‌ها قادر به کمک‌رسانی نمی‌باشند و ۴۶ درصد پاسخگویان نیز معتقد هستند که هنگام برخورد با موقعیت چالشی آن را اضطراری تلقی نمی‌کنند، در نتیجه ضرورتی هم برای مداخله وجود نخواهد داشت.

۲ـ منابع نظری

ـ پادجت و همکاران (۱۲) به بیان نقش ناظران در مداخله در طول سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۳ پرداخته است

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

و به اهمیت مداخله ناظران در جهت توقف یا کاهش آسیب اشاره می‌کند. علاوه بر این، زورگویی را متأثر از همسالان و مدرسه می‌داند و اشاره می‌کند که معمولا نوجوانان سعی می‌کنند بر اساس هنجارهای گروه‌های دوستانه خود زندگی کنند که گاهی ممکن است این هنجارها، زورگویی باشد، در نتیجه علت بسیاری از زورگویی‌ها در مدارس را می‌توان در گروه‌های دوستانه جستجو کرد. در پایان مهارت‌هایی را به ناظران، والدین و مدارس برای کاهش زورگویی آموزش می دهد.

ـ مستری و همکاران (۷) بیان می‌کنند که گرچه در قانون آفریقای جنوبی به خشونت‌های ارتکابی در مدارس توجهی نمی‌کند، اما به آزادی و امنیت افراد توجه ویژه‌ای دارد و می‌گوید افراد از هرگونه خشونت و زورگویی باید مصونیت داشته و در امنیت کامل به سر ببرند. همچنین اشاره می‌کنند که هرگونه زورگویی در مدارس موجب خدشه‌واردشدن به امنیت همه دانش‌آموزان آن مدرسه است. مداخله ناظران در مدارس باعث توقف و یا حتی کاهش آثار منفی زورگویی می‌شود، اما اغلب ناظران از اینکه ممکن است در جامعه طی فرآیند برچسب‌زنی مورد ارزیابی قرار بگیرند و یا اینکه بعدها خودشان قربانی جرم زورگویی شوند، از مداخله مؤثر خودداری می‌کنند. در نهایت، به ناظران آموزش می‌دهند که چگونه با مداخله مؤثر خود در مدارس ابتدایی، از زورگویی و خشونت جلوگیری کرده یا حداقل زورگویی‌ها را کاهش دهند.

ـ فیشر (۱) در کتاب خود بیان کرده است که افراد بر اساس میزان زورگویی به سه دسته تقسیم می‌شوند: ۱ـ زورگویان؛ ۲ـ بزه‌دیدگان؛ ۳ـ بزه‌دیدگان محرک یا زورگو ـ بزه‌دیده که این افراد، اگرچه که بزه‌دیده زورگویی بوده‌اند، اما خودشان نیز رفتار پرخاشگرانه نسبت به دیگران داشته‌اند. در ادامه به ویژگی‌های زورگویان و خانواده‌هایشان اشاره می‌کند، از جمله اغلب زورگویان علیرغم ارتکاب رفتار زورگویانه محبوبیت زیادی داشته و از این جهت اعتماد به نفس بالایی نیز دارند، خانواده‌های آن‌ها نامنظم بوده و در کلام خود نرمی و لطافتی ندارند و با دیگران با خشونت رفتار می‌کنند. علاوه بر این، آموزشگاه‌ها مقررات ویژه‌ای برای زورگویی دانش‌آموزان تعیین کرده‌اند، از جمله تعلیق دانش‌آموزان زورگو از مدرسه و یا اعزام به مدرسه دیگر. در نهایت پیشنهادهایی هم در جهت بهبود مقررات در این زمینه مطرح می‌کند، از جمله اینکه بهتر است که ایالت‌های مختلف در زمینه قوانین مرتبط با زورگویی با هم هماهنگی داشته باشند و به جای تعلیق، کلاس‌های آموزش‌محور برای دانش‌آموزان زورگو برگزار شود.

ـ یزدیان جعفری (۱۳) بیان کرد که علت جرم‌انگاری خودداری از کمک به افراد، اصول اخلاقی و لزوم همبستگی اجتماعی بوده است. دیدگاه قانونگذار ایران را در این مورد حداکثری می‌داند که مطابق جامعه امروزه و انزواطلبی ضرورت تجدید نظر در این زمینه احساس می‌شود. همچنین اشاره می‌کند که مطابق ماده ۲۹۵ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲، به نظر می‌رسد که ارتکاب جرم قتل از طریق خودداری از کمک نیز محقق شده و قابل اثبات است. علاوه بر این، عوامل محرک افراد به مداخله را برمی‌شمارد، از جمله انسجام اجتماعی، نظم خانوادگی، میل به کارگروهی و قس علیهذا. تضعیف هر کدام از عوامل مشوق شهروندان منجر به کاهش مداخله ایشان خواهد شد.

در ادامه این بخش خوب است که ابتدا به تبیین هر کدام از عوامل روانی ترغیب و مانع پرداخته شود و بعد به بررسی آن در میان دانش‌آموزان پسر پایه هفتم مدارس ناحیه ۷ مشهد بپردازیم.

اصول اخلاقی: کمک به دیگران در مواقع بحرانی از مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی است که در تمامی جوامع

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

پذیرفته شده است و همه افراد وظیفه اخلاقی دارند که در هنگام وقوع خطر به یاری یکدیگر بشتابند، لذا همه افراد جامعه باید در صورت مشاهده رفتار مجرمانه در جهت رفع یا حتی کاهش این رفتارها مداخلات مؤثری را انجام دهند (۱۷).

احساس رضایت از خود: مداخله ناظران یک فرآیند فرا اجتماعی است که سلامت روحی و جسمی بزه‌دیده، ناظر و مجرم را بهبود می‌بخشد و این امر موجب افزایش ظرفیت جامعه و احساس رضایت از خود می‌شود (۱). علاوه بر این، کمک به دیگران باعث افزایش حس سلامتی، نشاط و رضایت در فرد را ارتقا داده و منجر به افزایش اتحاد و همبستگی اجتماعی و کاهش احساس تنهایی در افراد می‌شود.

تحریک عواطف ناظر: احساسات و عواطف افراد نقش انگیزشی مهمی در ارائه کمک به دیگران دارند. از این رو سیستم عدالت کیفری باید به جای تعقیب و دستگیری مجرمین، به دنبال روش‌هایی برای حساس نشان‌دادن موقعیت بزه‌دیدگان و ضرورت یاری‌رساندن به آن‌ها باشد و توجه افراد را به اثرات منفی عدم مداخله در هنگام مواجه‌شدن با رفتارهای مجرمانه معطوف و متمرکز کند تا احتمال مداخله آن‌ها را افزایش دهد (۱۸).

وظیفه مدنی: نهاد مداخله ناظران برای کاهش آسیب‌های روحی و جسمی بزه‌دیدگان بسیار مورد توجه سیاستگذاران جنایی بوده است. افراد در هنگام مشاهده رفتارهای مجرمانه با اطلاع‌رسانی مستقیم یا غیر مستقیم به مقامات از وقوع جرم جلوگیری یا حتی صدمات ناشی از آن را کاهش می‌دهند. علاوه بر این، اطلاع‌رسانی به پلیس یا سایر مقامات قضایی وظیفه مدنی همه افراد جامعه در کاهش جرائم است و از این رهگذر سیستم عدالت کیفری به اهداف خود در جهت حمایت از بزه‌دیدگان و کاهش جرائم دست می‌یابد (۱۸).

رابطه با فرد: نوع ارتباط میان افراد ناظر در صحنه جرم نیز در میزان مداخله آن‌ها مؤثر است. اگر میان میان ناظران با یکدیگر و ناظران با بزه‌دیده رابطه اجتماعی وجود داشته باشد، احتمال مداخله افزایش می‌یابد. در موردی که بزه‌دیده از دوستان ناظران بوده یا حتی مواقعی که بزه‌دیده متعلق به گروه ناظران باشد، میزان مداخله بسیار بیشتر از مواقعی است که بزه‌دیده فردی غریبه باشد (۱۹).

ابهام موقعیت: یکی از عواملی که مانع تصمیم‌گیری در جهت کمک به دیگری می‌شود، ابهام موقعیت و عدم تفسیر درست موقعیت به عنوان یک موقعیت اضطراری است، به طوری که هرچه ابهام جدی‌تر باشد، میزان مداخله کمتر خواهد بود (۲۰).

بی‌تفاوتی اجتماع: به موردی گفته می‌شود که ناظران از شخص یا اشخاصی که در موقعیت اضطراری قرار داشته و به کمک نیاز دارند با بی‌تفاوتی عبور می‌کنند. دانشمندان معتقدند گسترش زندگی شهرنشینی روی بی‌اعتنایی و بی‌تفاوتی شهروندان نقش به سزایی داشته است، به گونه‌ای که زندگی شهری و توجه به پول و نادیده‌گرفتن عقل و احساسات، انسان‌ها را بسیار حسابگر، خشک و ماشینی کرده است (۱۱).

انتشار مسئولیت: احساس مسئولیت از دیگر مواردی است که مداخله ناظران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تحقیقات حاکی از آن است که با افزایش تعداد ناظران سرعت مداخله کاهش می‌یابد، چراکه احساس مسئولیت شخصی از بین می‌رود و احساس مسئولیت و سرزنش میان تمام ناظران تقسیم می‌شود (۲۱).

ارزیابی اجتماع: این مورد به نگرانی افراد برای قضاوت جامعه در مورد رفتارشان اشاره دارد، بدین معنی که افراد در مورد واکنش منفی سایر ناظران نسبت به چگونگی مداخله خود نگران هستند و در نتیجه کمتر در جهت

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

توقف یا حتی کاهش آسیب‌های جرائم مداخله می‌کنند، چراکه حضور دیگران احساس شرم و خجالت را در افراد افزایش داده به همین دلیل افراد تمایل کمتری به مداخله دارند (۲۲).

در نهایت، تفاوت کار حاضر با بقیه این است که ضمن اینکه تحقیقات زیادی در خصوص موضوع زورگویی در مدارس انجام شده است، اما از آنجا که امکان وقوع زورگویی در بین دانش‌آموزان پسر بیشتر است و زورگویی در سنین بلوغ رواج بیشتری دارد، تاکنون میزان مداخله ناظران در انواع زورگویی و عوامل مؤثر بر مداخله یا عدم مداخله ناظران، نقش ناظران در پیشگیری از زورگویی نسبت به دانش‌آموزان پسر مورد بررسی قرار نگرفته است، لذا تحقیق حاضر از جهت بررسی این مورد که چند درصد از دانش‌آموزان مدارس پسرانه دوره متوسطه اول ناحیه ۷ مشهد، در زورگویی‌ها مداخله کرده، آیا میزان مداخله در انواع زورگویی متفاوت است یا خیر و چه عواملی در مداخله یا عدم مداخله ناظران مؤثر است، حائز اهمیت و نوآوری می‌باشد.

روش

پژوهش حاضر یک پژوهش کاربردی بوده و برای حل مشکلات جامعه (کاهش اثرات منفی زورگویی) مورد استفاده قرار می‌گیرد. جامعه آماری در این پژوهش، دانش‌آموزان پایه هفتم مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد هستند که در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ مشغول به تحصیل می‌باشند که تعداد آن‌ها برابر با ۳۲۱۷ نفر است. چارچوب آماری در این پژوهش لیست مدارس پسرانه دوره متوسطه اول ناحیه ۷ مشهد است که تعدادشان برابر با ۳۵ است.

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، روش تصادفی طبقه‌بندی است، به این ترتیب که ابتدا ۳ مدرسه از مدارس پسرانه دوره متوسطه اول به روش قرعه‌کشی انتخاب شدند و سپس ۳۴۰ نفر از دانش‌آموزان پایه هفتم این مدارس بر اساس فرمول کوکران (با سطح خطای ۵ درصد) به عنوان حجم جامعه نمونه انتخاب شدند. در ادامه، تعداد ۳۴۰ پرسشنامه در میان دانش‌آموزان این مدارس توزیع شد، به این ترتیب که در مدرسه اول ۱۸۰ پرسشنامه، در مدرسه دوم ۷۰ پرسشنامه و در مدرسه سوم ۹۰ پرسشنامه به تعداد دانش‌آموزانی که در پایه هفتم مشغول تحصیل بودند، توزیع شد که از این تعداد، ۸۴ پرسشنامه نامعتبر بودند و از فرآیند بررسی کنار گذاشته شدند و نهایتاً تعداد ۲۵۶ پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفتند.

۱. ابزارهای اندازه‌گیری: بر اساس پژوهش‌های پیشین (۶، ۱۴، ۱۵، ۱۶)، ما فقط یک پرسشنامه استاندارد (۶) در خصوص سنجه زورگویی داریم، اما کار ما از دو جهت خاص است: اولاً پژوهش حاضر به مشاهده زورگویی پرداخته است، اما پرسشنامه آلوئوس بیشترین تمرکز را بر روی ارتکاب و قربانی زورگویی دارد؛ ثانیاً در پژوهش حاضر به بررسی عوامل روانی ترغیب‌کننده و مانع‌شونده در مداخله ناظران اشاره شده است که در پرسشنامه آلوئوس اشاره‌ای نشده، فلذا از این جهت خاص‌تر می‌شود که نیازمند طراحی پرسشنامه محقق‌ساخته است. پرسشنامه محقق‌ساخته این پژوهش، مشتمل بر ۳۵ گویه است که ۹ مورد اول (۱ تا ۹) برای سنجش مشاهده انواع زورگویی‌ها انواع زورگویی‌ها اعم از (کلامی، جسمی و اجتماعی)، ۹ مورد بعدی برای سنجش میزان مداخله در هر کدام از زورگویی‌های مذکور و سایر گویه‌ها هم به سنجش عوامل روانی ترغیب و مانع در مداخله ناظران پرداخته است. گفتنی است که در این قسمت از پرسشنامه داده‌های شبه‌گمشده داشتیم که میزان مشاهده با مداخله دانش‌آموزان تطابق نداشت و کسانی

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

که زورگویی را اصلاً مشاهده نکرده بودند، گزینه «مداخله‌کردن» را پاسخ گفتند که با مداخله پرسشگر به عنوان داده‌های گمشده تعریف شدند. به عبارت دیگر، کسانی که زورگویی‌ها را اصلاً مشاهده نکرده بودند، تلقی به صفر یا عدم مداخله شدند.

این ابزار سه طبقه کلی از رفتار زورگویانه را می‌سنجد که عبارتند از: مشاهده انواع زورگویی (۱ـ زورگویی کلامی که شامل با اسم زشت صدازدن، مسخره‌کردن یا شوخی بدکردن، صدازدن با اسم‌ها و القاب زشت و توهین با لقب‌ها یا کارهای زشت جنسی؛ ۲ـ زورگویی جسمی شامل درگیرشدن، کتک‌خوردن یا هل‌دادن و روی زمین‌انداختن، دزدیدن پول، گرفتن یا خراب‌کردن وسایل و مجبورکردن به انجام کارهایی که دوست ندارند؛ ۳ـ زورگویی اجتماعی شامل بیرون‌کردن از گروه دوستان یا تحویل‌نگرفتن، تلاش برای ایجاد نفرت در میان گروه دوستان و ارسال پیامک یا تصاویر بد از طریق اینترنت برای گرفتن پول). در ادامه، به سنجش خوداعلامی و خوداظهاری مداخله و نگرش دانش‌آموزان نسبت به عوامل روانی ترغیب‌کننده پرداخته‌ایم. عوامل روانی ترغیب‌کننده و مانع‌شونده هر کدام بر اساس طیف لیکرت، به ترتیب از طریق سؤالات («اصول اخلاقی» با گویه‌های نیاز قربانی، وظیفه دینی برای کمک و وظیفه دینی برای مقابله؛ «احساس رضایت از خود» با گویه‌های علاقه به کمک، رضایتمندی از خود و احساس آرامش؛ «تحریک عواطف ناظر» با گویه ناراحتی از مشاهده زورگویی؛ «مسئولیت مدنی» با گویه تشویق سایر دوستان و «رابطه ناظر با فرد» با گویه رابطه دوستی میان بزه‌دیده و قربانی) و عوامل مانع‌شونده از طریق سؤالات («ابهام موقعیت» با گویه‌های ترس از کتک‌خوردن ناظر، سردرگمی نسبت به نوع کمک در آن موقعیت؛ «بی‌تفاوتی اجتماع» با گویه‌های عدم ارتباط به ناظر، اهمیت‌نداشتن موضوع؛ «انتشار مسئولیت» با گویه عدم لزوم کمک به دیگران با وجود دانش‌آموزان دیگر؛ «ارزیابی اجتماع» با گویه ترس از فکر بد سایر دوستان) پرسش شده که این گویه‌ها با امتیاز برابر جمع شده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. گفتنی است تفصیل مطالب آن‌ها در ذیل مندجات جدول ۴ توضیح داده می‌شود.

نحوه ارزشگذاری: پاسخ‌ها در قسمت مشاهده انواع زورگویی از «اصلاً» تا «تقریباً هر روز»، در قسمت سنجش عوامل روانی ترغیب‌کننده و مانع‌شونده ناظران از بالاترین درجه که «بسیار موافق» است تا پایین‌ترین درجه که «کاملاً مخالف» است، به صورت طیف لیکرت امتیازدهی می‌شوند. در قسمت میزان مداخله، پرسش‌ها از نوع پرسش‌های دو وجهی هستند که به صورت «بله» و «خیر» رتبه‌بندی می‌شوند. به منظور بررسی ارتباط مفهومی سؤال‌ها با موضوع پرسشنامه و توانایی هر سؤال در اندازه‌گیری موضوع، همچنین مفهوم‌بودن شکل ظاهری هر سؤال این پرسشنامه به چند تن از اساتید گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی داده شد، تا پرسشنامه را در محورهای مذکور مورد ارزیابی قرار دهند، بدین‌ترتیب روایی محتوایی پرسشنامه مذکور پس از اصلاحات جزئی در متن برخی سؤال‌ها توسط استادانِ ارزیاب مورد تأیید قرار گرفت. جهت بررسی همسانی درونی عبارت‌های پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ ضریب ۰/۷۲، برای ارزیابی پایایی کل پرسشنامه به دست آمد. همچنین برای تحلیل داده‌ها از برنامه SPSS 24 استفاده شده است.

یافته‌ها

داده‌های حاصل از بررسی میزان مشاهده، مداخله، عوامل روانی ترغیب‌کننده و مانع‌شونده در مداخله دانش‌آموزان

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

پسر پایه هفتم ناحیه ۷ مشهد در انواع زورگویی‌ها در جدول‌های ۱ و ۲ و نمودار ۳ ارائه شده است.

۱. یافته‌های توصیفی: همان‌گونه که در بالا توضیح داده شد، در پرسشنامه برای سؤالات مندرج در قسمت «مشاهده انواع زورگویی» چهار گزینه وجود داشت که ۰ بیانگر کمترین میزان (اصلاً) و ۳ بیانگر بالاترین میزان (تقریباً هر روز) بوده است. توضیح اینکه گرچه داده‌ها در طیف لیکرت کیفی و از نوع رتبه‌ای (Ordinal) محسوب می‌شوند، ولی با توجه به اینکه برای هر متغیر از چند گویه استفاده شده است، به لحاظ عملیاتی‌کردن پژوهش، ضمن کمی تلقی‌کردن داده‌ها، میانگین پاسخ‌ها در گویه‌های مختلف مرتبط با متغیر، اعلام شده است. بنابراین اعلام میانگین ۰ و ۳ به ترتیب به منزله پایین‌ترین و بالاترین اندازه شیوع بوده است.

با توجه به اطلاعات جدول ۱ مندرج در پیوست مقاله، ۳۰/۵ درصد دانش‌آموزان «تقریباً هر روز» زورگویی کلامی را مشاهده کرده‌اند که این حاکی از آن است که زورگویی کلامی بیش از سایر زورگویی‌های جسمی و اجتماعی در مدارس پسرانه ناحیه ۷ مشهد رخ می‌دهد. کمترین میزان مشاهده هم مربوط به زورگویی اجتماعی با ۴۷/۷ درصد است. همچنین میانگین مشاهده زورگویی عبارتند از: زورگویی کلامی (۴/۱۰)، زورگویی جسمی (۲/۰۵) و زورگویی اجتماعی (۱/۵۷).

علاوه براین، جدول ۲ نشان می‌دهد که بیشترین میزان مداخله مربوط به زورگویی کلامی با (۸/۷) درصد و بیشترین میزان عدم مداخله مربوط به زورگویی اجتماعی با (۶۶/۴) درصد است که نمایانگر این مسأله است که درصد قابل توجهی از دانش‌آموزان در زورگویی مداخله نمی‌کنند که شاید ناشی از عدم علم و آگاهی آن‌ها در این زمینه است. در همین جا ذکر این نکته اساسی است که منظور از «عدم مداخله در انواع زورگویی‌ها» دو تعبیر است: اولاً کسانی که زورگویی‌ها را مشاهده کرده و مداخله‌ای نداشته؛ ثانیاً کسانی که مشاهده‌ای نکرده، در نتیجه مداخله هم در آن نمی‌کند. منظور ما از «عدم مداخله» در این پژوهش دانش‌آموزانی هستند که با وجود «مشاهده انواع زورگویی» در آن «مداخله نمی‌کنند»، لذا باتوجه به اطلاعات فوق و مجموع یافته‌های جداول ۱ و ۲ و نمودار ۳ می‌توان به مهم‌ترین سؤال پژوهش حاضر پاسخ داد که بر مبنای یافته‌های پژوهش، اکثر مشاهده کنندگان انواع زورگویی، ترجیح داده‌اند که مداخله‌ای در ماجرا نداشته باشند. به عنوان نمونه، از میان ۱۶۷ دانش‌آموزی که زورگویی جسمانی را مشاهده کرده‌اند، تنها ۱۸/۶ درصد افراد مداخله متوسط یا زیاد داشته‌اند و اکثریت ۸۱/۴ درصدی از افراد را شاهد هستیم که یا مداخله نکرده‌اند (۳۱/۱ درصد) و یا مداخله کم و غیر مؤثر داشته‌اند (۵۰/۳ درصد). در زورگیری اجتماعی نیز آمار به همین میزان تأسف‌برانگیز است. از میان ۱۳۴ دانش‌آموزی که موارد زورگویی اجتماعی را مشاهده کرده بودند، بیش ۸۴ درصد افراد مداخله نکرده (۳۵/۸ درصد) یا مداخله کم (۴۸/۵ درصد) داشته‌اند. در این مورد، تنها حدود ۱۶ درصد دانش‌آموزان اعلام مداخله زیاد (۳/۷ درصد) یا متوسط (۱۱/۹ درصد) در زورگویی اجتماعی داشته‌اند.

اوضاع در زورگویی کلامی اندکی بهتر است، ولی در اینجا هم مجموع کسانی که اصلاً مداخله نکرده‌اند (۳۲/۵ درصد) و یا مداخله کم داشته‌اند (۳۴ درصد)، بیش از ۶۶ درصد جامعه آماری را تشکیل می‌دهند. در زورگویی کلامی تنها یک سوم از جامعه آماری (۳۳/۵ درصد)، مداخله زیاد (۱۰/۲ درصد) یا متوسط (۲۳/۴ درصد) داشته‌اند.

سؤال بعدی پژوهش این بود که چه عواملی مداخله یا عدم مداخله دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

مندرجات جدول ۴ در پیوست، بر اساس آنچه که در بالا یادآور شدیم، نشان می‌دهد که از مجموع ۲۵۶ دانش‌آموز پایه هفتم مورد بررسی، بیشترین درصد عوامل روانی ترغیب به ترتیب مربوط به اصول اخلاقی (۸۰/۱)، احساس رضایت از خود (۸۰/۱)، تحریک عواطف ناظر (۹۷/۷)، وظیفه مدنی (۷۸/۱) و رابطه با فرد (۷۵/۴) و بیشترین درصد عوامل مانع به ترتیب مربوط به ابهام موقعیت (۹۶/۵)، بی‌تفاوتی اجتماع (۹۵/۷)، انتشار مسئولیت (۹۴/۹) و ارزیابی اجتماع (۹۳/۸) است.

۲. داده‌های استنباطی: در ادامه، داده‌های حاصل از تحلیل رابطه میان میزان مشاهده و مداخله در زورگویی‌های جسمی، کلامی و اجتماعی در جدول‌های ۵ و ۶ (به پیوست مقاله) ارائه شده است.

جدول ۵ نشان می‌دهد که از مجموع ۲۵۶ نفر نمونه مورد بررسی ۹۸/۸ درصد (۲۵۳ نفر) به سؤالات مربوط به مشاهده زورگویی جسمی و مداخله پاسخ داده و در محاسبات آزمون رگرسیون خطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. تنها ۱/۲ درصد (۳ نفر) هستند که حداقل به یکی از این سؤالات پاسخی نداده‌اند و از تحلیل حاضر خارج شده‌اند. نتایج رگرسیون خطی نشان می‌دهد که آزمون رگرسیون خطی برای همه متغیرها کمتر از ۰/۰۵ بود. به عبارت دیگر فرض صفر در همه متغیرها رد می‌شود، در نتیجه متغیر میزان مشاهده در انواع زوگویی جسمی، کلامی و اجتماعی در سطح اطمینان ۹۵ درصد، دارای رابطه مستقیمی با میزان مداخله در زورگویی‌ها می‌باشند و تأثیر معناداری روی آن دارند. به عبارت دیگر دانش‌آموزانی که زورگویی‌های جسمی، کلامی و اجتماعی را بیشتر مشاهده کرده‌اند، مداخله بیشتری داشته‌اند و برعکس دانش‌آموزانی که زورگویی‌ها را کمتر مشاهده کرده‌اند، مداخله کمتری هم داشته‌اند؛ گویی که با مشاهده بیشتر زورگویی توان و آگاهی فرد افزایش یافته و راحت‌تر می‌توانند مداخله کنند.

از طرف دیگر نیز همبستگی میان میزان مداخله در دانش‌آموزان مشاهده‌کننده انواع زورگویی در جدول ۶ مورد محاسبه قرار گرفته است. نظر به اینکه در آزمون همبستگی ضرایبی که بالای آن‌ها علامت ❋❋ وجود دارد در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار هستند. ضرایبی هم که بالای آن‌ها علامتی وجود ندارد، غیر معنادار هستند. ضرایب این جدول نشان از آن دارد که بزرگ‌ترین ضریب همبستگی، مربوط به رابطه بین متغیرهای مداخله در افراد مشاهده‌کننده زورگویی جسمی و اجتماعی و به میزان ۰/۴۳۷ است. کوچک‌ترین ضریب نیز مربوط به رابطه بین مداخله در افراد مشاهده‌کننده زورگویی کلامی و جسمی است که میزان آن ۰/۳۰۷ است که البته معنادار است. به عبارت دیگر، الگوی مداخله حداقلی در دانش‌آموزان مشاهده‌کننده، در تمام زورگویی‌ها به یک شکل است و فقط مختص نوع خاصی از زورگویی نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

مهم‌ترین یافته پژوهش حاضر با توجه به فرضیه اول این است که اکثر افرادی که زورگویی را مشاهده کردند، در آن مداخله‌ای نداشتند. داده‌های مندرج در جدول (۱ و ۲ یافته‌های توصیفی) و نمودار ۳ مؤید این فرضیه است. علت این امر را می‌توان در دو پدیده انتشار مسئولیت و ابهام موقعیت جستجو کرد، به این معنا که هرچه تعداد دانش‌آموزان حاضر در صحنه بیشتر باشد، میزان مداخله کمتر می‌شود، زیرا با حضور افراد دیگر و تقسیم مسئولیت فرد نمی‌داند که آیا با وجود دیگران نیاز به مداخله می‌باشد یا خیر. نتایج این تحقیق همسو با تحقیقی در میان شهروندان همدانی انجام شده است، حاکی از آن

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

است که هرچه تعداد افراد حاضر در صحنه وضعیت اضطراری بیشتر باشد، میزان مداخله کمتر می‌شود، چراکه افراد می‌خواهند نشانه رفتار مناسب و درست را از دیگران بگیرند، در حالی که دیگران منتظر رفتار دیگران هستند (۱۱). همچنین یافته حاضر با یافته Schwartz و Clausen از ۱۷۹ دانشجوی آمریکایی که مسئولیت کمک به افراد را در موقعیت‌های اضطراری بر عهده افراد دیگر حاضر در صحنه می‌دانند، همسویی دارد (۲۱). از طرف دیگر، ابهام موقعیت نیز می‌تواند در عدم مداخله ناظران مؤثر باشد، به این معنا که گاهی دانش‌آموزان در موقعیت‌های اضطراری نسبت به تشخیص ضرورت یا عدم ضرورت کمک‌رسانی دچار تردید می‌شوند و سردرگم هستند که آیا موقعیت ایجادشده آنقدر خطرناک هست که نیازمند کمک باشد یا خیر. این مسأله نیز با یافته پژوهش Clark و Word در میان ۷۰ دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد در ایالت فلوریدا آمریکا که علت عدم مداخله ناظران را در معرض موقعیت‌های نامشخص و مبهم قرارگرفتن آن‌ها و حضور افراد زیاد در موقعیت اضطراری می‌داند، همسویی دارد (۴، ۲۰، ۲۶).

همچنین مطابق فرضیه دوم پژوهش حاضر، تصور ابتدایی براین بود که میزان مشاهده زورگویی جسمی در مدارس پسرانه بیشتر از سایر زورگویی‌های کلامی و اجتماعی است، در حالی که نتایج این پژوهش نشان داد که فراوانی میزان زورگویی کلامی در مدارس مورد آزمون با میانگین (۴/۱۰) بیش از سایر انواع زورگویی است (زورگویی جسمی با میانگین ۲/۰۵ و زورگویی اجتماعی با میانگین ۱/۵۷). این نتیجه همسان با دیگر پژوهش‌های شیوع‌شناسی زورگویی در مدارس است. به عنوان نمونه، برزگر بفرویی و خضری در پژوهش خود به بررسی شیوع‌شناسی انواع زورگویی از دیدگاه دبیران در مدارس راهنمایی پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که نرخ شیوع زورگویی کلامی بیش از سایر زورگویی‌ها است (۱۵). همچنین یافته‌های پژوهش دیگری همسو در ۲۳ مدرسه و از میان ۷۰۰۰ دانش‌آموز دوره ابتدایی و متوسطه انگلیسی حاکی از آن است که نرخ زورگویی کلامی با ۲۳/۱ درصد بیشتر از زورگویی جسمی با ۱۱.۶ درصد است (۲۳).

از سوی دیگر، مطابق فرضیه سوم پژوهش شاهد این هستیم که با توجه به یافته‌های مندرج در ذیل جدول (شماره ۵، داده‌های استنباطی)، سطح معناداری آزمون رگرسیون خطی برای بررسی تأثیر میزان مداخله با میزان مشاهده در انواع زورگویی کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین فرض صفر در همه متغیرها در سطح اطمینان ۹۵ درصد طوری که قبلاً یادآور شدیم، رد می‌شود و فرض مقابل تأیید می‌شود. به عبارت دیگر بین میزان مداخله با میزان مشاهده رابطه مستقیم وجود دارد، به این معنا که هرچه که میزان مشاهده در انواع زورگویی‌ها بیشتر باشد، میزان مداخله برای کاهش یا توقف آثار منفی آن بیشتر می‌شود و بالعکس؛ گویی، کسی که هر روز انواع زورگویی‌ها را مشاهده کرده، بیشتر در آن مداخله می‌کند و کسی که کمتر زورگویی‌ها را مشاهده کرده، کمتر در جهت کاهش یا توقف آثار آن مداخله می‌کند. علت این موضوع را می‌توان در عوامل ترغیب‌کننده اصول اخلاقی، تحریک عواطف ناظران و احساس رضایت از خود جستجو کرد، به این معنا که افراد در هنگام مشاهده انواع زورگویی، به لحاظ اخلاقی خود را مسئول کمک به دیگران می‌دانند این مورد را می‌توان با یافته‌های پژوهش منصوری و افچنگی که کمک به دیگران در شرایط اضطراری را در جای‌جای قرآن بررسی کرده و آن را نوعی وجدان اجتماعی تلقی کرده که همه افراد جامعه را به یاری‌رسانی تشویق می‌کند، مطابقت داد (۱۷). تحریک احساسات افراد نیز انگیزش اصلی کمک به دیگران محسوب می‌شود

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

که پژوهش انجام‌شده توسط Bagby در سال ۲۰۰۰ مؤید آن است و تحریک احساسات را یکی از مهم‌ترین عوامل روان‌شناختی ترغیب‌کننده افراد به مداخله می‌داند (۱۸) و در نهایت، نتایج مقاله همسوی دیگری در کتاب دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی، احساس نشاط و رضایت از خود افراد، پس از کمک به دیگران را زمینه انسجام و همبستگی اجتماعی می‌داند (۱).

از جهت دیگر، فرضیه چهارم پژوهش حاضر این بود که عامل روانی ترغیب‌کننده ناظران در مداخله مؤثر، اصول اخلاقی است. یافته‌های پژوهش نیز با درصدهای (اصول اخلاقی (۸۰/۱)، احساس رضایت از خود (۸۰/۱)، تحریک عواطف ناظر (۷۹/۷)، وظیفه مدنی (۷۸/۱) و رابطه با فرد (۷۵/۴)) این مورد را تأیید کرد. مقایسه یافته‌های این پژوهش با سایر پژوهش‌های مرتبط نشان می‌دهد که شاخص درصد فراوانی عوامل ترغیب‌کننده مداخله در بین نوجوانان دانش‌آموز، همسو با یافته منصوری و افچنگی می‌باشد که در این مقاله اصول اخلاقی را در ذیل آموزه‌های دینی و درکلام امیرالمؤمنین (ع) بررسی کرده است و اصول اخلاقی و وجدان اجتماعی را عاملی جدی در جهت یاری‌رساندن به افراد می‌داند. علت این همسویی می‌تواند بافت فرهنگی و مذهبی موجود در کشور ایران باشد (۱۷)، ولی یافته حاضر با گزارش Cappadocia و همکارانش در کانادا که همدلی را مهم‌ترین عامل روانی ترغیب‌کننده ناظران در مداخله می‌داند، همسویی ندارد (۲۷). از این رو باتوجه به رویکرد مذهبی و اسلامی در جامعه ایران و اهمیت بسیار بالای کمک به افراد در معرض خطر؛ طبیعی است که در جامعه ایران برخلاف جوامع غربی، کمک به افراد براساس اصول اخلاقی و آموزه‌های دینی بیشترین درصد را به خود اختصاص دهد، کما اینکه یافته‌های پژوهش حاضر نیز مؤید آن است.

و آخرین فرضیه این پژوهش این بود که مهم‌ترین عامل روان‌شناسی عدم مداخله ناظران، ابهام موقعیت است که در بالا توضیح آن رفت. نتایج پژوهش حاضر نیز این مورد را با درصدهای (ابهام موقعیت (۹۶/۵)، بی‌تفاوتی اجتماع (۹۵/۷)، انتشار مسئولیت (۹۴/۹) و ارزیابی اجتماع (۹۳/۸) تأیید کرد. در همین راستا یافته‌های تحقیق دیگری همسو در همدان حاکی از آن است که گاهی افراد به دلیل ناتوانی یا عدم آگاهی از اضطراری بودن موقعیت از مداخله در آن اجتناب می‌کنند، لذا اگر فرد موقعیت را اضطراری تلقی کند، احتمال مداخله و کمک‌رسانی او بسیار زیاد خواهد بود (۱۱)، البته یافته حاضر مخالف پژوهش Darley و Latané است که مهم‌ترین عامل مؤثر در عدم مداخله ناظران را انتشار مسئولیت می‌داند (۵).

در مجموع، زورگویی در مدارس پسرانه مشهد مقدس پدیده‌ای شایع است که نیازمند مداخله افراد در جهت کاهش و یا حتی توقف آثار منفی آن است. از آنجا که زورگویی یک روش غیر سازماندهی‌شده در جهت کاهش آسیب‌های ناشی از زورگویی است، نیازمند آموزش بیشتر به افراد برای مداخله مؤثر می‌باشد.

این مقاله جزء اولین مقالاتی است که اطلاعاتی را در مورد مداخله ناظران در انواع زورگویی و بررسی شیوع انواع زورگویی‌های جسمی، کلامی و اجتماعی در مقطع متوسطه اول مدارس پسرانه شهر مشهد و عوامل مؤثر ترغیب‌کننده یا مانع‌شونده دانش‌آموزان برای مداخله را ارائه می‌دهد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شاخص میانگین شیوع زورگویی کلامی (۴/۱۰) ازسایر زورگویی‌های جسمی و اجتماعی بیشتر است و میانگین عدم مداخله دانش‌آموزان در جهت توقف و یا حتی کاهش آسیب‌های ناشی از انواع زورگویی بسیار بیشتر از مداخله آن‌ها است. بنابراین امیدواریم با جلب توجه

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

سیاستگذاران حوزه آموزش و پرورش به این پدیده مهم، اقدامات و برنامه‌ریزی‌های لازم برای شناخت جامع و کامل از ابعاد مختلف پدیده زورگویی در مدارس استان خراسان و سایر استان‌های ایران و نیز مقابله مؤثر و کارآمد با این پدیده در دستور کار قرارگیرد.

علاوه بر این، از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به این مورد اشاره کرد که به دلیل عدم امکان حضور پرسشگر در کلاس‌های درس دانش‌آموزان برای تبیین سؤالات موجب شد که دانش‌آموزان با وجود اینکه پاسخ «عدم مشاهده زورگویی» را انتخاب کرده بودند، اما «عدم مداخله در زورگویی» را هم انتخاب کرده بودند، در نتیجه برخی از پرسشنامه‌ها نامعتبر بوده و از بررسی‌ها کنار گذاشته شدند که شاید اگر پرسشگر در کلاس حاضر می‌شد، این مشکل ایجاد نمی‌شد.

پیشنهاداتی هم برای انجام پژوهش‌های بعدی ذکر می‌شود، از جمله ترغیب افراد به مداخله از طریق رسانه‌های جمعی، تشویق مادی و معنوی افراد مداخله‌گر، حمایت از تشکل‌ها و گروه‌های یاری‌رسان، جایگزینی ابزار مصاحبه ساختاریافته به جای پرسشنامه در این‌گونه پژوهش‌ها و انجام پژوهش‌های بعدی با «عناوین بررسی ارتباط مداخله ناظران و قربانی‌شدن» و «بررسی ارتباط مداخله ناظران و ارتکاب جرائم.»

ملاحظات اخلاقی

اطلاعات لازم در رابطه با دلایل تحقیق، نتایج، حفظ محرمانگی و نحوه انجام تحقیق به افراد داده شد و رضایت آگاهانه از شرکت کنندگان اخذ گردید.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

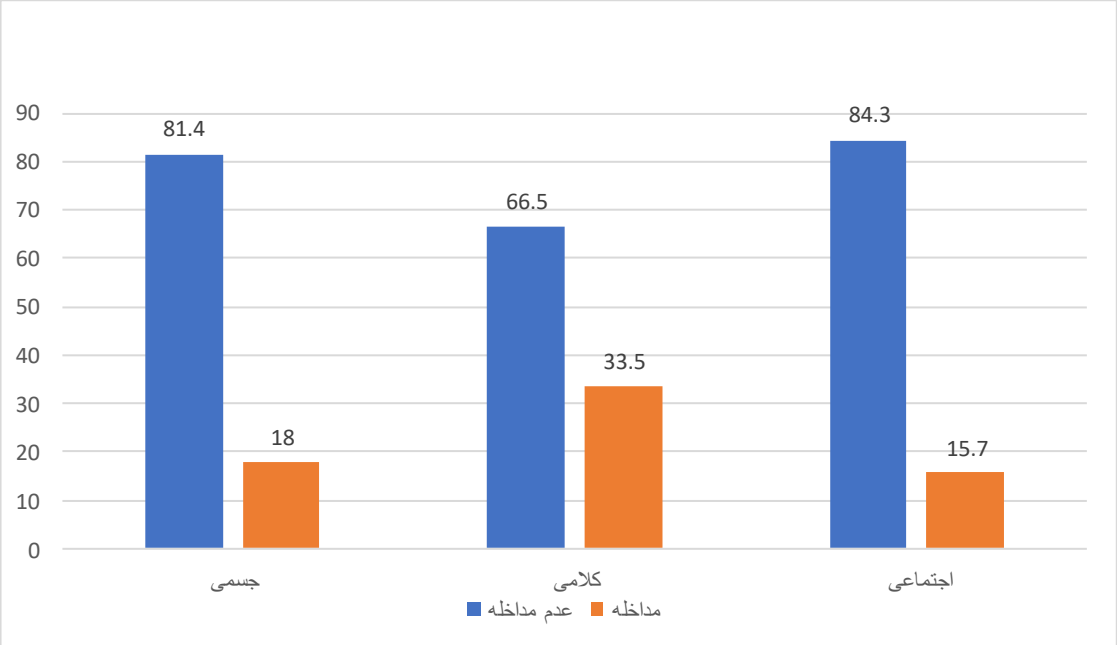
این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

جدول ۱: میزان مشاهده در انواع زورگویی

میزان مشاهده	زورگویی جسمی		زورگویی کلامی		زورگویی اجتماعی	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اصلاً	۸۹	۳۴/۸	۵۸	۲۲/۷	۱۲۲	۴۷/۷
هفته‌ای یکبار	۱۱۰	۴۳	۶۷	۲۶/۲	۹۱	۳۵/۵
هفته‌ای دو یا چند بار	۴۲	۱۶/۴	۵۳	۲۰/۷	۳۰	۱۱/۷
تقریبا هر روز	۱۵	۵/۹	۷۸	۳۰/۵	۱۲	۴/۷

جدول ۲: میزان مداخله در انواع زورگویی

میزان مداخله	زورگویی جسمی		زورگویی کلامی		زورگویی اجتماعی	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اصلاً	۱۴۱	۵۵/۱	۱۲۲	۴۷/۷	۱۷۰	۶۶/۴
کم	۸۴	۳۲/۸	۸۷	۲۶/۲	۶۵	۲۵/۴
متوسط	۲۳	۹/۰	۴۶	۱۸/۰	۱۶	۶/۳
زیاد	۸	۳/۱	۲۰	۷/۸	۵	۲/۰

نمودار ۳: میزان مداخله دانش‌آموزان مشاهده‌کننده در انواع زورگویی

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

جدول ۴: فراوانی عوامل روانی ترغیب‌کننده و مانع‌شونده ناظران در مداخله

عامل روانی ترغیب‌کننده			عامل مانع‌شونده		
عامل ترغیب	فراوانی	درصد	عامل مانع	فراوانی	درصد
اصول اخلاقی	۲۰۵	۸۰/۱	ابهام موقعیت	۲۴۷	۹۶/۵
احساس رضایت از خود	۲۰۵	۸۰/۱	بی‌تفاوتی اجتماع	۲۴۵	۹۵/۷
تحریک عواطف ناظر	۲۰۴	۹۷/۷	انتشار مسئولیت	۲۴۳	۹۴/۹
وظیفه مدنی	۲۰۰	۷۸/۱	ارزیابی اجتماع	۲۴۰	۹۳/۸
رابطه با فرد	۱۹۳	۷۵/۴			

جدول ۵: خلاصه نتایج تست فرضیه رابطه مشاهده و مداخله در انواع زورگویی

متغیرها		b	خطای استاندارد	β	t-value	سطح معناداری
زورگویی جسمی	(constant)	۰/۱۸۳	۰/۰۵۱		۳/۵۶۷	۰/۰۰۰
		۰/۲۰۴	۰/۰۱۶	۰/۶۱۴	۱۲/۴۰۳	۰/۰۰۰
زورگویی کلامی	(constant)	۰/۲۶۰	۰/۰۸۴		۳/۱۰۹	۰/۰۰۲
		۰/۱۴۵	۰/۰۱۶	۰/۵۰۲	۹/۲۳۳	۰/۰۰۰
زورگویی اجتماعی	(constant)	۰/۱۰۶	۰/۰۴۱		۲/۶۰۶	۰/۰۱۰
		۰/۲۱۲	۰/۰۱۵	۰/۶۶۳	۱۴/۰۹۹	۰/۰۰۰

جدول ۶: همبستگی میزان مداخله در افراد مشاهده‌کننده در انواع زورگویی

متغیرها	زورگویی کلامی	زورگویی جسمی	زورگویی اجتماعی
زورگویی کلامی	۱		
زورگویی جسمی	۰/۳۰۷**	۱	
زورگویی اجتماعی	۰/۳۴۶**	۰/۴۳۷**	۱

P≤0.01**

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

References

1. Fisher BS, editor. Encyclopedia of victimology and crime prevention. Translated by Criminal Law and Criminology Professors Across the Country. Tehran: Nashre Mizan va Markaze Tahghighate Karbordie Police Pishgiriye Naja; 2014. [Persian]

2. Swan SL. Bystander interventions. Wis. L. REv. 2015; 12(1): 975-1047.

3. Lashni Parsa R. the community-oriented approach of the police; ensuring sustainable social security. Police Human Development. 2008; 5(21): 59-78. [Persian]

4. Clark RD, Word LE. Why don't bystanders help? Because of ambiguity?. Journal of Personality and Social Psychology. 1972; 24(3): 392- 400.

5. Darley JM, Latané B. Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. Journal of Personality and Social Psychology. 1968; 8(4p1): 377.

6. Olweus D. Bully/ victim problems in school: Facts and intervention. European Journal of Psychology of Education. 1997; 12(4): 495-510.

7. Mestry R, Van Der Merwe M, Squelch J. Bystander behaviour of school children observing bullying. SA-eDUC Journal. 2006; 3(2): 46-59.

8. Yang SA, Kim DH. Factors associated with bystander behaviors of Korean youth in school bullying situations: A cross-sectional study. Medicine. 2017; 96(32).

9. Taylor K. The Bystander Intervention in Bullying Survey: An Examination in an Elementary School Sample. 2017. Avalilble at: https://www.semanticscholar.org/paper/.

10. Fluke SM. Standing up or standing by: Examining the bystander effect in school bullying. The University of Nebraska-Lincoln; 2016.

11. Hoseini M, Talebpoor A, Emamalizade H. Investigating the factors affecting altruistic behavior among the citizens of Hamedan in 2012. Social Development Quarterly. 2014; 9(1): 135-160. [Persian]

12. Padgett S, Notar CE. Bystanders Are the Key to Stopping Bullying. Universal Journal of Educational Research. 2013; 1(2): 33-41.

13. Yazdian Jafari J. Researching of abstain of help to dangered persons as crime. MLJ. 2014; 8(31): 115-147. [Persian]

14. Zandvanyan A, Daryapoor A, Jabbarifar T. The relationship between school climate and bullying among high school students in Yazd. Journal of Educational Sciences. 2013; 6(20): 45-62. [Persian]

15. Barzegar Bofroee K, Khezri H. Investigating the prevalence of bullying in middle schools of Yazd city from the teachers' point of view. Journal of Exceptional Education and Training. 2013; 13(7): 5-26. [Persian]

16. Bani Asadi E. The effectiveness of empathy training on the bullying of children aged 4-6 years in preschool centers. Tehran: Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaei University; 2014. [Persian].

17. Mansoori S, Afchangi M. Helping others (ethical and legal principles, responsibility of people, existing challenges). Scientific Research Quarterly of Relief and Rescue. 2009; 1(2): 81-106. [Persian]

18. Bagby J. Justifications for state bystander intervention statutes: Why crime witnesses should be required to call for help. Ind. L. Rev. 1999; 33: 571.

19. Levine M, Crowther S. The responsive bystander: How social group membership and group size can encourage as well as inhibit bystander intervention. Journal of Personality and Social Psychology. 2008; 95(6): 1429.

20. Wenik J. Forcing the bystander to get involved: A case for a statute requiring witnesses to report crime. The Yale Law Journal. 1985; 94(7): 1787-1806.

21. Schwartz SH, Clausen GT. Responsibility, norms and helping in an emergency. Journal of Personality and Social Psychology. 1970; 16(2): 299.

22. Smith RE, Vanderbilt K, Callen MB. Social comparison and bystander intervention in

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

emergencies. Journal of Applied Social Psychology. 1973; 3(2): 186-196.

23. Rivers I, Smith PK. Types of bullying behaviour and their correlates. Aggressive Behavior. 1994; 20(5): 3568-3593.

24. Wang J, Iannotti RJ, Nansel TR. School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational and cyber. Journal of Adolescent Health. 2009; 45(4): 368-375.

25. Wang J, Iannotti RJ, Luk JW. Patterns of adolescent bullying behaviors: Physical, verbal, exclusion, rumor and cyber. Journal of School Psychology. 2012; 50(4): 521-534.

26. Latané B, Darley JM. Bystander "Apathy". American Scientist. 1969; 57(2): 244-268.

27. Cappadocia MC, Pepler D, Cummings JG, Craig W. Individual motivations and characteristics associated with bystander intervention during bullying episodes among children and youth. Canadian Journal of School Psychology. 2012; 27(3): 201-216.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.